

V Bruseli 18. júna 2021
(OR. en)

9212/21

**SAN 408
PHARM 131
MI 483
IPCR 89
COVID-19 272**

SPRIEVODNÁ POZNÁMKA

Od:	Martine DEPREZOVÁ, riaditeľka, v zastúpení generálnej tajomníčky Európskej komisie
Dátum doručenia:	16. júna 2021
Komu:	Jeppe TRANHOLM-MIKKELSEN, generálny tajomník Rady Európskej únie
Č. dok. Kom.:	COM(2021) 380 final
Predmet:	OZNÁMENIE KOMISIE Prvé ponaučenia z pandémie COVID-19

Delegáciám v prílohe zasielame dokument COM(2021) 380 final.

Príloha: COM(2021) 380 final

V Bruseli 15. 6. 2021
COM(2021) 380 final

**OZNÁMENIE KOMISIE OZNÁMENIE KOMISIE EURÓPSKEMU PARLAMENTU,
EURÓPSKEJ RADE, RADE, EURÓPSKEMU HOSPODÁRSKEMU A SOCIÁLNEMU
VÝBORU A VÝBORU REGIÓNOV**

Prvé ponaučenia z pandémie COVID-19

1. ÚVOD

Svet stále zápasí s nebývalou krízou v oblasti verejného zdravia, ktorá si vybrala obrovskú daň na ľudských životoch, vystavila spoločnosti obrovskému tlaku a viedla k jednej z najakútnejších globálnych hospodárskych výziev v moderných dejinách. Súčasne s tým, ako v Európe miery zaočkovanosti naďalej stúpajú a miery infikovanosti klesajú, EÚ zaviedla súbor opatrení a koordináciu s cieľom bojovať proti pandémie a zmierniť vplyv na naše spoločnosti a ekonomiky. Riziká spojené s ochorením COVID-19 sú však stále vysoké a denné celosvetové úrovne infikovanosti sú oproti úrovniam v rovnakom čase minulý rok viac než dvojnásobne vysoké.

Svedčí to o skutočnosti, že pandémia napriek pokroku ešte nie je za nami. A súčasne je to dôkazom toho, že je dôležité rýchlo sa z krízy poučiť, aby sme lepšie riešili nové a vznikajúce hrozby spojené s touto pandemiou a zároveň aby sme sa pripravili na nové a rôzne zdravotné krízy v budúcnosti. Toto oznámenie sa preto zameriava na niektoré z prvých ponaučení v oblasti zdravia, kde Európa teraz musí konať. Oznámenie je zo samotnej podstaty – a z dôvodu potreby – predbežnou správou a poskytuje základ, ktorý z dlhodobejšieho hľadiska posluží ako zdroj ďalších ponaučení.

Každá akcia takéhoto druhu sa musí začať kritickým pohľadom na to, čo sa vykonalo, čo fungovalo a čo nefungovalo. Treba uznať, že bez šikovnosti a nezištnosti mnohých pracovníkov v prvej línii by bola situácia nepochybne oveľa zložitejšia. Okrem toho je dôležité uznať aj nerovnomerný vplyv krízy, ktorá najviac zasiahla zraniteľné skupiny. Toto poctivé vyhodnotenie je zásadné, ak sa majú na strategickej a politickej úrovni získať skutočné ponaučenia. Na základe neho sa môžu identifikovať oblasti, kde sa prejavili slabiny a zraniteľnosti, kde treba posilniť systémy pripravenosti a reakcie na krízy a zodpovedajúce kultúry a kde sa môžu ďalej rozvíjať núdzové riešenia alebo kde sa núdzové riešenia môžu stať trvalými.

Pravdou je, že rovnako ako takmer každý región a krajina na celom svete neboli na pandémiu pripravené ani EÚ ani členské štáty. Ukázalo sa, že pripravenosť a plánovanie boli podfinancované a nedostatočne rozvinuté a veľká časť reakcií EÚ musela byť *ad hoc* a dočasná. Koordinácia a spolupráca medzi členskými štátmi bola na začiatku často zložitá a určitý čas trvalo, kým sa vytvorili a začali fungovať. V skorých fázach pandémie sa tým premárnil drahocenný čas a ukázalo sa, že neboli zavedené správne štruktúry.

Zároveň však reakcia EÚ na rozvíjajúcu sa pandémiu zahŕňala širokú škálu bezprecedentných iniciatív, ktoré sme navrhli a predložili v rekordne krátkom čase. Najmä vďaka tomu sa zachránili životy, živobytia a poskytla sa pomoc zdravotným službám. Poukázalo to aj na pridanú hodnotu a potrebu spolupráce medzi Európanmi, keď ide o pandémiu alebo iné cezhraničné hrozby, či už prostredníctvom reakcie na núdzové situácie, vakcín, verejného obstarávania, výroby potrebného tovaru, alebo vedenia a účinnej podpory celosvetového úsilia.

Kroky EÚ na zmiernenie rizika veľkej hospodárskej recesie boli od začiatku rýchle, účinné a dobre koordinované. Ich základom bola kombinácia aktivácie existujúceho mechanizmu reakcie na krízu a mobilizácie obrovských zdrojov. Táto reakcia vo veľkej miere čerpala z ponaučení získaných od začiatku finančnej krízy v roku 2008. Na základe týchto skúseností EÚ – členské štáty a inštitúcie EÚ – prijala v roku 2020, keď vypukla kríza, rýchle a rázne opatrenia na ochranu ekonomiky. Mimoriadny význam mali aj rozhodnutia v oblasti menovej politiky a smerovanie očakávaní, ktoré zabezpečila Európska centrálna banka a ktoré

zachovali priaznivé podmienky pre všetky sektory ekonomiky, ako aj opatrenia orgánov dohľadu.

AKO ZÍSKAŤ PONAUCENIA: ČO NÁM EKONOMICKÁ REAKCIA UKÁZALA O PRIPRAVENOSTI NA KRÍZY

EÚ rozhodným spôsobom zasahovala v snahe riešiť ekonomické dôsledky pandémie. Vychádzala pritom zo skúseností a opatrení predchádzajúcich výziev a kríz v hospodárskom a finančnom sektore. Od počiatku však bolo jasné, že je pred nami výzva storočia.

Spoločná koncepcia v troch krokoch:

- EÚ najprv prijala **núdzové opatrenia** na mobilizáciu finančných prostriedkov EÚ, okrem iného 82 miliárd EUR z rozpočtu EÚ [vrátane Investičnej iniciatívy v reakcii na koronavírus a Investičnej iniciatívy v reakcii na koronavírus Plus (CRII a CRII+)], aktivovala všeobecnú únikovú doložku v rámci Paktu stability a rastu a uplatnila dočasný rámec pre štátnu pomoc, aby umožnila členským štátom zasahovať vo veľkom rozsahu: v roku 2020 predstavovala suma určená na vnútroštátne opatrenia v oblasti fiškálnej podpory a podpory likvidity 3 bilióny EUR. Tieto opatrenia doplnila intervencia Európskej centrálnej banky na podporu finančnej stability.
- V nasledujúcej **fáze nápravy** krízy sa využila solidarita vďaka mobilizácii nástrojov EÚ vo výške 540 miliárd EUR s cieľom zmierniť ekonomický vplyv krízy, a to aj prostredníctvom dočasnej podpory na zmiernenie rizík nezamestnanosti (nástroj SURE).
- V súčasnosti sa nachádzame vo **fáze obnovy**, keď sa z nástroja NextGenerationEU poskytuje 750 miliárd EUR, najmä prostredníctvom Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti (RRF) a Pomoci pri obnove v rámci politiky súdržnosti a pri obnove území v Európe (REACT-EU), aby sa podporili investície a reformy v priebehu nasledujúcich šiestich rokov.

Hlavné charakteristiky politickej reakcie:

- **Rýchlosť:** Komisia prijala všetky rozhodnutia v rekordnom čase a zároveň nezanedbala riadnu demokratickú kontrolu. Investičná iniciatíva v reakcii na koronavírus nadobudla účinnosť len jeden mesiac po predložení jej návrhu. Mesiac od jeho návrhu bol prijatý aj nový európsky nástroj dočasnej podpory na zmiernenie rizík nezamestnanosti v núdzovej situácii (SURE) v hodnote 100 miliárd EUR, ktorý sa začal využívať v lete 2020. Politická dohoda o NextGenerationEU sa na pôde Európskej rady dosiahla skôr ako dva mesiace po návrhu Komisie a rozhodnutie o vlastných zdrojoch bolo plne ratifikované už päť mesiacov po začiatku zodpovedajúceho VFR. Na porovnanie: posledné tri rozhodnutia o vlastných zdrojoch nadobudli účinnosť vyše dva roky po začiatku platnosti zodpovedajúceho VFR.
- **Ambície:** Ekonomická reakcia EÚ zjednotila rozdielne stanoviská. Nástroj NextGenerationEU bola vytvorený ako dočasné a mimoriadne opatrenie na riešenie mimoriadnej krízy, ktorá ovplyvnila všetkých. Dokazuje to, že EÚ je schopná túto výzvu plne zvládnuť.
- **Koherentnosť:** v rámci ekonomickej reakcie EÚ sa zaviedli politiky na podporu a vzájomné posilnenie fiškálnych a menových opatrení. Dôležité je pripomenúť, že sa ňou vytvorila rovnováha medzi krátkodobou reakciou a dlhodobými požiadavkami. Priority pre program, ktoré Komisia definovala pred krízou, sa stanovili s ohľadom na obnovu a vytvorenie nástroja NextGenerationEU, pričom východiskom bola Európska zelená dohoda, digitálna transformácia a sociálny prvok obnovy.

Tri ponaučenia pre budúce reakcie v oblasti zdravia:

- **Rozhodujúca úloha koordinácie EÚ:** koordinované vnútroštátne reakcie v oblasti fiškálnej politiky a dôležitá úloha, ktorú zohráva rozpočet EÚ a plány obnovy a odolnosti, pomôžu vykompenzovať asymetrický vplyv krízy a umožnia EÚ spoločne rásť. Táto spoločná činnosť EÚ v oblasti ekonomiky vypovedala o zásadnej úlohe spoločnej činnosti EÚ v oblastiach, ako sú napr. vakcíny, mohla však vychádzať zo skúseností a opatrení, ktoré sa zaviedli s cieľom riešiť predchádzajúce výzvy v ekonomickej a vo finančnej oblasti, a teda sa nemuselo improvizovať.
- **Odolnosť systému EÚ na koordináciu politik:** kľúčovým prvkom politickej reakcie je posilnenie odolnosti vnútroštátnych ekonomík, jednotný trh a priemyselné ekosystémy EÚ. Reakcia na predchádzajúcu hospodársku a finančnú krízu umožnila EÚ, aby bola oveľa pripravenejšia na ekonomické dôsledky a aby mala zavedené nástroje, ako je napríklad všeobecná úniková doložka alebo banková únia. Takéto nástroje, ktoré by sa mohli aktivovať v čase krízy, neboli zavedené v prípade politiky EÚ v oblasti zdravia.
- **Úloha EÚ na globálnej scéne:** význam hospodárstva EÚ a eura bol rozhodujúci pre zvýšenie odolnosti EÚ voči otrasom vrátane hospodárskej krízy, ktorú vyvolala pandémia. Opäť sa zdôraznila aj výrazná vzájomná závislosť medzi ekonomikami EÚ a zvyškom sveta a ako nikdy predtým sa potvrdil význam globálnych dodávateľských reťazcov. Globálna spolupráca v oblasti zdravia musí využiť rovnakú kombináciu multilaterálneho záväzku a globálneho významu EÚ, aby sa v prípade zdravotnej krízy umožnila čo najlepšia reakcia prostredníctvom kontinuálnej koncepcie Team Europe.

Z tohto príkladu sa teraz musíme poučiť a **núdzové opatrenia musíme premeniť na štrukturálnu zmenu**, aby sa skoordinovala reakcia na budúce zdravotné krízy tohto druhu. Musíme vziať to, čo sme sa naučili za posledných osemnásť mesiacov, a zakomponovať to do systematickejšej koncepcie, koordinovaného systému, ktorý umožňuje skoršie predvídanie a odhaľovanie rizika, lepšie plánovanie pre prípad nepredvídaných udalostí a rýchlejšiu a účinnejšiu spoločnú reakciu.

Toto oznámenie sa preto zameriava na pripravenosť a reakciu na ohrozenia zdravia. Začína sa prehľadom doterajšieho priebehu a ďalej pokračuje prvými desiatimi ponaučeniami zo zdravotnej krízy, kde EÚ musí konať. Oznámenie sa predloží na diskusiu lídrov na júnovom zasadnutí Európskej Rady, a takisto Európskemu parlamentu a Rade Európskej únie a Komisia predstaví v druhej polovici roka 2021 konkrétne výsledky.

2. PRAKTICKÉ SKÚSENOSTI – DOTERAJŠÍ PRIEBEH

Keď Svetová zdravotnícka organizácia 11. marca 2020 vyhlásila globálnu pandémiu, vírus sa už šírila po Európe. Na začiatku situáciu ešte zhoršila skutočnosť, že čínske orgány neposkytovali (alebo zdržiavali) informácie. Keďže chýbal spoľahlivý systém EÚ na vyhlásenie núdzovej situácie a zavedenie potrebnej koordinácie, vlády sa už samy pokúšali zvládnuť situáciu a ukázalo sa, že nie je jednoduché skoordinať konzistentnú a účinnú včasnú reakciu.

Existoval zreteľný **nedostatok v pripravenosti na pandémiu a v súvisiacom plánovaní**, keďže v tom čase bolo k dispozícii len niekoľko málo nástrojov na rýchlu a účinnú reakciu. Platilo to na globálnej, európskej, národnej a miestnej úrovni, ale možno sa to výraznejšie

pocítilo v Európe, keďže v posledných desaťročiach sme nemali takéto epidémie alebo ochorenia, ktoré sa vyskytovali v iných častiach sveta. Snahy obmedziť šírenie vírusu uzavretím vnútorných hraníc a vykonávaním kontrol boli nekoordinované a mali obmedzený alebo kontraproduktívny účinok, pretože oslabili životne dôležité dodávateľské reťazce, zatiaľ čo dočasné zákazy vývozu základných dodávok jednoducho viedli k ešte väčšiemu nedostatku. Okrem toho sa obmedzeniami vývozu a prioritizáciou domácej výroby v krajinách mimo EÚ zabrzдили obchodné toky dôležitých výrobkov a materiálov na globálnej úrovni.

V počiatočnej fáze sa okamžite ukázalo, že systémy zdravotnej starostlivosti boli zaťažené na maximum a prvá vlna odhalila obmedzenia v zdravotníckych systémoch členských štátov, pokiaľ ide o zdravotnícky personál, nedostatok nemocničných lôžok, zdravotnícke vybavenie, dodávky a lieky, v dôsledku čoho boli zdravotnícki pracovníci preťažení a celý systém vystavený enormnému tlaku¹. Pokusy zmierniť tieto nedostatky prostredníctvom zvýšenej solidarity v oblasti intenzívnej starostlivosti alebo zdravotníckych potrieb poukázali na potrebu a hodnotu koordinácie medzi členskými štátmi, napríklad nasadením tímov a zdrojov s cieľom pomôcť oblastiam, ktoré sú pod najväčším tlakom. Tieto snahy však častokrát sťažil nedostatok spoľahlivých alebo porovnateľných údajov.

Ako sa kríza neustále rozmáhala, **ukázalo sa, že EÚ je schopná účinne reagovať vo všetkých oblastiach**. EÚ stále viac prechádzala od jednostranných opatrení ku konvergencii rozhodnutí a vyvinula širokú škálu politických reakcií, ktoré sa prispôbili a aktualizovali podľa jednotlivých fáz pandémie. Príkladom je spoločné postupovanie v oblasti vakcín, ale platí to aj pre nové iniciatívy v mnohých ďalších oblastiach politiky. Iniciatívou zelených jazdných pruhov² sa zachovala integrita dodávateľských reťazcov, čo zabezpečilo dodávky potravín a liekov na jednotnom trhu, a spoločná koncepcia posudzovania miery infikovanosti v rôznych regiónoch prispela k väčšej koherentnosti v oblasti povinného testovania a karanténnych opatrení. Rýchlo sa zaviedli iniciatívy v oblasti daní a ciel, aby sa podporila dodávka životne dôležitého zdravotníckeho vybavenia a ochranných prostriedkov, a prijali sa usmernenia, aby sa podporil bezpečný pohyb cezhraničných a sezónnych pracovníkov cez hranice. Pravidlá EÚ týkajúce sa politiky súdržnosti boli zmenené dovtedy nevídaným tempom, čo umožnilo členským štátom rýchlo presmerovať finančné prostriedky zo zdrojov EÚ na financovanie akútnych potrieb v sektore zdravotnej starostlivosti.

Nedávno bol v rekordnom čase schválený a zrealizovaný návrh Komisie týkajúci sa digitálneho COVID preukazu EÚ, čo prispeje k odstráneniu obmedzení voľného pohybu a oživeniu cestovného ruchu. Táto iniciatíva ukázala aj hodnotu zlepšenia cezhraničnej interoperability informačných systémov a tokov údajov.

Dôležitou oblasťou reakcie, ktorá sa má posúdiť, je koncepcia vývoja, obstarávania a výroby vakcín. Komisia poučená zo skúseností s počiatočnou nejednotnou reakciou predložila v júni 2020 spoločnú stratégiu EÚ v oblasti vakcín³. To umožnilo podporiť a urýchliť vývoj a výrobu vo veľkom rozsahu. Rokovania s výrobcami vakcín boli niekedy náročné, ale vďaka koncepcii sa zabezpečil prístup k vakcínam proti COVID-19 pre všetky členské štáty v rozsahu, ktorý viedol k nasadeniu vakcíny, aký vidíme dnes, ako aj vývoz do viac než stovky krajín na celom svete. Všetkých 27 členských štátov sa dohodlo, že spoja sily a udelia Komisii mandát na vykonávanie úloh, ktoré sa tradične považovali za vnútroštátne rozhodnutia.

¹ https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf.

² COM(2020) 1897 final, 23. marec 2020.

³ COM(2020) 245 final, 17. jún 2020.

Bol to rozhodujúci krok k spoločnému prekonaniu pandémie, bez ktorého by členské štáty museli navzájom súťažiť o menej dávok od menšieho počtu výrobcov. Videli by sme výrazné rozdiely v tempe očkovania a boli by sme vystavení vyššiemu riziku nerovnosti, variantov a problémom pri cestovaní. Namiesto toho v súčasnosti viac ako polovica dospelých Európanov dostala jednu dávku, zatiaľ čo viac ako štvrtina je úplne zaočkovaná. Aj keď musíme vynaložiť väčšie úsilie, ide o historický spoločný úspech v rekordnom čase, vďaka ktorému je možné postupné, stále a bezpečné opätovné otváranie sociálneho a ekonomického života a podpora našich medzinárodných partnerov⁴.

Zároveň však tento úspech neznamená, že sme zabudli na problémy, ktoré sa vyskytli, najmä pokiaľ ide o zvýšenie výrobných kapacít, a na závislosť od globálnych dodávateľských reťazcov. Čiastočne to bolo spôsobené absenciou trvalého integrovaného prístupu v oblasti výskumu, vývoja, povolení na uvedenie na trh, výroby a dodávok. Aj keď sa tieto nedostatky odvtedy v kontexte vakcín proti COVID-19 vyriešili, pre budúce zdravotné ohrozenia alebo krízy je potrebné dlhodobějšíe riešenie.

3. DESAŤ PONAUCENÍ Z PANDÉMIE COVID-19 PRE POLITIKU V OBLASTI VEREJNÉHO ZDRAVIA

Ponaučenie z akejkoľvek krízy sa začína úprimným zamyslením sa nad minulosťou a súčasnosťou, aby sa mohli urobiť zlepšenia pre budúcnosť. V tomto duchu sa každé z desiatich ponaučení, ktoré sa opisuje v tejto správe, zameriava na to, čo bolo potrebné zlepšiť a čo sa dá urobiť lepšie v budúcnosti. Ponaučenia nie sú vyčerpávajúce ani sa navzájom nevylučujú, sú len prvým náčrtom toho, o čom už vieme, že môžeme urobiť v záujme zabezpečenia účinnejšej reakcie v oblasti zdravia.

Prvá lekcia: Rýchlejšie odhaľovanie a reakcia závisia od lepšieho globálneho dohľadu a porovnateľnejších a úplnejších údajov

Rovnako ako pri každom vypuknutí novej infekčnej choroby, včasné odhalenie má zásadný význam pre úspešné zamedzenie šírenia ochorenia a jeho vplyvu na ľudí, ekonomiky a spoločnosti na miestnej aj celosvetovej úrovni. Systémy dohľadu v celej Európe a vo svete umožňujú rýchlejšie odhaľovanie a skoršie varovanie ostatných osôb, ako aj riadenie prebiehajúcej pandémie na oveľa informovanejšom základe. Okrem toho umožňujú expertom z celého sveta vykonávať výskum a analýzy rizík nových vírusov a možného vplyvu alebo hrozby, ktoré predstavujú.

COVID-19 zdôraznil dôležitú úlohu týchto systémov dohľadu, vďaka ktorým sa už 31. decembra 2019 podarilo zozbierať správy o klastroch prípadov zápalu pľúc. Keď sa v polovici januára zverejnila genómová sekvencia, bolo možné vo všetkej vážnosti začať vyvíjať testy, liečbu a dokonca vakcíny.

Pandémia však poukázala aj na obmedzenia súčasných systémov dohľadu. Ukázalo sa, že účinnosť systému maximálne závisí od vstupných údajov. V prvých týždňoch po prvom prípade znamenal nedostatok porovnateľných a úplných údajov to, že veľká časť posúdení hrozieb a vedeckého výskumu sa nemohla vykonať v plnom rozsahu. Pri zisťovaní skutočného rozsahu, tempa a vážnosti epidémie sa premárnil drahocenný čas, čo viedlo k oneskoreniam v kľúčových rozhodnutiach v celej Európe a mimo nej. V dôsledku toho trvalo

⁴ COM(2021) 129 final, 17. marec 2021.

zavedenie globálnej koordinácie príliš dlho. Ako konštatoval medzinárodný panel pre pripravenosť na pandémie a reakcie na ne, súčasný medzinárodný systém varovania „nefunguje dostatočne rýchlo, ak je konfrontovaný s rýchlo sa šíriacim respiračným patogénom“.

Preto treba zaviesť nový **globálny systém dohľadu** s potrebnými nástrojmi a otvoreným prostredím na spoločné využívanie údajov v čo najskoršej fáze. Treba sa zamerať na väčšie pokrytie sietí pre dohľad v tých častiach sveta, kde existujú nedostatky, ako aj na uľahčenie rýchlejšej výmeny porovnateľných údajov.

Na európskej úrovni by sa mal zriadiť **nový európsky systém zberu informácií o pandémiách** založený na existujúcom systéme a nadstavbe európskeho systému dohľadu⁵ na účely správy a výmeny údajov v reálnom čase a tento systém by sa mal integrovať do nového globálneho systému. Zameraný by bol na poskytovanie včasných informácií od členských štátov, a to od včasných signálov potenciálnych hrozieb – či už by išlo o pandémie, bioterorizmus alebo čokoľvek medzi tým – po konkrétne údaje o prípadoch, expozíciách, rizikových faktoroch, zdravotných výsledkoch a kapacite zdravotnej starostlivosti. V rámci toho by sa mali prepojiť orgány v oblasti verejného zdravia, aby sa mohli koordinovaným spôsobom riadiť zásoby a nemocničné lôžka a rýchlo presúvať pracovná sila. V rámci toho bude možné postupovať aktuálne informácie o situácii pomocou inovatívnych zdrojov údajov, ako je napr. monitorovanie odpadových vôd, ktoré sa práve zavádza⁶. Vďaka tomu bude možné rýchlejšie a účinnejšie vysledovať kontakty a záznamy a údaje o pacientoch budú môcť pacientov sprevádzať aj za hranicami. Tento systém by sa mal začleniť aj do širšej iniciatívy na vytvorenie európskeho priestoru pre údaje týkajúce sa zdravia. Hladké prepojenie klinických údajov a údajov o verejnom zdraví, napríklad prostredníctvom bezpečného spoločného využívania elektronických zdravotných záznamov, umožní prehľad o epidemiologickej situácii a kapacite reakcie v reálnom čase.

Ponaučenie:

- EÚ by mala prevziať vedúce postavenie pri vytváraní a zavádzaní nového spoľahlivého **globálneho systému dohľadu** vychádzajúceho z porovnateľných a úplných údajov.
- V roku 2021 sa má spustiť nový a vylepšený **európsky systém zberu informácií o pandémiách**.

Druhá lekcia: Jednoznačné a koordinované vedecké odporúčania uľahčujú prijímanie politických rozhodnutí i komunikáciu s verejnosťou

Aj keď tvorba politiky a informovanie verejnosti počas pandémie COVID-19 sú naďalej založené na najnovších vedeckých odporúčaníach, počas prvých mesiacov krízy vyšlo najavo, že úroveň výskumu a odporúčaní je v jednotlivých členských štátoch nerovnomerná a koncepcie poskytovania a uplatňovania týchto odporúčaní sú rozdielne. Znamenalo to, že dôkazy boli neúplné, niekedy protichodné a často mätúce, pretože informácie v jednotlivých členských štátoch boli rozdielne.

⁵ <https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/european-surveillance-system-tessy>.

⁶ Dokument nadväzuje na odporúčanie Komisie o systematickom dohľade nad odpadovými vodami, COM(2021) 1925, 17. marec 2021.

Potreba podeliť sa o poznatky a odborné znalosti a zosúladiť informácie a odporúčania viedla k tomu, že Európska komisia zriadila poradný panel pre COVID-19 zložený z epidemiológov a virológov z rôznych členských štátov. Tento panel naďalej poskytuje usmernenia EÚ o vedecky podložených a koordinovaných opatreniach na riadenie rizík. Ďalšie nové skupiny ako napr. platforma EÚ pre vedecké poradenstvo týkajúce sa COVID-19 poskytli fórum pre partnerskú výmenu a koordináciu medzi vedeckými poradcami národných vlád a doplnili prácu, ktorú vykonáva Európske centrum pre prevenciu a kontrolu chorôb (ECDC).

Napriek úspechu týchto skupín je stále potrebná lepšia koordinácia na úrovni EÚ, pokiaľ ide o vedecké odporúčania a konzistentnú, koherentnú a faktickú komunikáciu. Treba preklenúť priepasť medzi vedou a tvorbou politiky a takisto vznikla potreba mať oficiálneho experta v oblasti vedy na úrovni EÚ, ktorý dokáže komunikovať priamo s verejnosťou, čo sa podarilo v krajinách Európy a na celom svete.

V záujme vyriešenia tohto problému by nový hlavný epidemiológ EÚ mal fungovať ako spojka medzi vedúcimi epidemiológmi v členských štátoch, aby spolu formulovali politické odporúčania založené na faktoch pre Komisiu a pôsobili ako kontaktný bod pre komunikáciu s verejnosťou v čase krízy.

Ponaučenie:

- EÚ by do konca roka 2021 mala vymenovať **hlavného epidemiológa EÚ** a zaviesť zodpovedajúcu správnu štruktúru.

Tretia lekcia: Predpokladom pripravenosti sú nepretržité investície, kontroly a preskúmania

Ak existuje nejaké všeobecné ponaučenie pre Európu, tak je to to, že pripravenosť a plánovanie neboli také spoľahlivé, tak dostatočne financované a také komplexné, ako mali byť. Aj keď existovalo mnoho plánov pripravenosti, systémy a infraštruktúra na ich aktualizáciu a realizáciu vždy nezodpovedali potrebným požiadavkám. Rovnako ako v mnohých iných častiach sveta sa aj v mnohých častiach Európy prvé snahy o reakciu pribrzdili tým, že pripravenosť bola historicky a systematicky podfinancovaná. Kríza ukázala, že náklady vyplývajúce z nečinnosti sú výrazne vyššie ako náklady na účinné a systematické investície do pripravenosti a plánovania vrátane strategickej prognózy.

Aby sme sa z tejto pandémie poučili, potrebujeme novú, systematickú koncepciu pripravenosti. Prvým krokom je zvýšenie investícií, napríklad prostredníctvom účelových rozpočtov určených na pripravenosť, ktorými sa podporia iniciatívy ako napr. zásoby na vnútroštátnej úrovni a na úrovni EÚ. Mali by sa vykonávať pravidelné preskúmania a audity s cieľom zabezpečiť, aby sa riešili najnovšie hrozby, trendy a riziká a aby existovala kapacita zrealizovať plány pripravenosti, ak by to bolo potrebné.

Komisiu na podporu toho vypracuje výročnú správu o stave pripravenosti, v ktorej bude zaznamenaný celkový vývoj situácie v oblasti rizík v Európe a stav pripravenosti. Predmetom správy bude pandémia a iné núdzové zdravotné situácie, ako aj ďalšie scenáre, ktorým bude EÚ možno musieť v blízkej budúcnosti reálne čeliť. Okrem iného ide o chemické, biologické, rádiologické a jadrové útoky alebo havárie, veľké seizmické otrasy, environmentálne alebo technologické katastrofy alebo rozsiahle výpadky prúdu. Komisia bude pri vypracúvaní správy vychádzať zo všetkých relevantných odborných poznatkov a využije pomoc všetkých relevantných orgánov v týchto oblastiach.

Ponaučenie:

- *Európska komisia má vypracovať výročnú **správu o stave pripravenosti**, ktorú má predložiť Európskej rade a Európskemu parlamentu.*

Štvrtá lekcia: Núdzové nástroje sa musia dať použiť rýchlejšie a jednoduchšie

Nápadným aspektom pandémie bolo čoraz intenzívnejšie využívanie rôznych núdzových nástrojov potrebných pri reagovaní na krízu. Patrili medzi ne nástroj núdzovej podpory v rámci Únie, predbežné zmluvy o nákupe používané na zakúpenie vakcín či mechanizmus Únie v oblasti civilnej ochrany využitý na núdzové reakcie a operácie repatriácie. Hoci tieto nástroje boli úspešne zavedené, pandémia zdôraznila, aké je dôležité mať rýchle, fungujúce a pružné dočasné a výnimočné opatrenia, ktoré možno pohotovo aktivovať a ktoré EÚ umožnia rýchlo reagovať podľa danej potreby.

Jedným z hlavných aspektov je rýchlosť a pandémia odhalila potrebu systematickejšej koncepcie týchto nástrojov. Preto potrebujeme jednoznačné a odhodlané politické rozhodnutia, kedy aktivovať reakciu na krízu, ako aj súbor nástrojov, ktoré možno v takých situáciách využiť. Môže ísť napríklad o automatickú aktiváciu **nástroja núdzovej podpory v rámci Únie** na financovanie pohotovostných opatrení alebo iné mechanizmy, ktoré umožnia rýchlu podporu na výskum, vývoj, výrobu a verejné obstarávanie základných protiopatrení. Úsilie v tomto smere môže zabezpečiť aj koordinovanejšiu koncepciu poskytovania a spoločného využívania informácií a rozhodovania o opatreniach v oblasti verejného zdravia.

Súbor nástrojov by mal obsahovať presne zacielené opatrenia pre konkrétne sektory. V roku 2022 sa predloží návrh nástroja núdzovej pomoci pre jednotný trh, ktorý bude slúžiť na zabezpečovanie rýchlej a pružnej reakcie na vplyvy akejkoľvek krízy na jednotný trh. Zahŕňal by možnosť podľa právnych predpisov o verejnom obstarávaní urýchliť rokovania v mimoriadne núdzových prípadoch, ako aj umožniť verejné obstarávanie tovaru presahujúceho rámec súčasných obmedzení zdravotníckych protiopatrení v mene členského štátu. Komisia v súlade so stratégiou zameranou na úplné fungovanie a odolnosť schengenského priestoru⁷ navrhne iniciatívy na zavedenie stabilného rámca EÚ na koordináciu opatrení kontroly vonkajších a vnútorných hraníc, ako aj pohotovostný plán pre dopravu a mobilitu. Zámerom je vychádzať zo skúseností s úspešným rámcom zelených jazdných pruhov, aby bolo možné podľa potreby zaviesť opatrenia vo výnimočných okolnostiach, keď dočasné opatrenia na vnútorných hraniciach zablokujú dopravu.

Ponaučenie:

- *Zaviesť rámec na vyhlásenie **núdzového pandemického stavu v EÚ** a súbor nástrojov pre krízové situácie.*

Piata lekcia: Koordinované opatrenia by sa mali v Európe stať reflexom

Znakom mnohých z prvých reakcií na pandémiu COVID-19 bolo, že išlo o jednostranné rozhodnutia a chýbala ich koordinácia. Výsledkom bolo množstvo rozmanitých a jednostranných koncepcií zásahov verejného zdravotníctva v členských štátoch. Obmedzenia, ktoré mali slúžiť na zamedzenie šírenia vírusu, sa okrem toho veľmi často menili. Takisto

⁷ COM(2021) 277 final, 2. jún 2021.

politiky a metodiky testovania boli veľmi rozdielne. Verejnosť preto strácala dôveru v zavedené opatrenia a prestávala ich dodržiavať, čo zas znížilo ich účinnosť.

Členské štáty v prvých dňoch pandémie COVID-19 v Európe zamerali svoju pozornosť na jednostranné opatrenia. Keď sa ale ukázali obmedzenia čisto vnútroštátnych koncepcií, **postupne prešli k väčšej solidarite a spolupráci.**

Je však nesporné, že koordinácia bola príliš pomalá a neúčinná, čiastočne preto, že informácie a odborné znalosti zostávali rozdrobené len v rámci rozmanitých medziinštitucionálnych pracovných skupín. Jednoznačne potrebujeme viac posilniť medziinštitucionálnu spoluprácu, zefektívniť rozhodovacie procesy a lepšie kombinovať potrebné odborné znalosti s dostatočnou právomocou, aby sme v časoch krízy zabezpečili včasné rozhodnutia založené na informáciách. Ak určíme v každej inštitúcii hlavnú skupinu alebo jednotku, ktorú treba počas krízy aktivovať, a zavedieme efektívne pracovné metódy medzi nimi, môžeme pomôcť zabezpečiť silnejšiu medziinštitucionálnu koordináciu. Potrebná na to je jednoznačná politická podpora hláv štátov a predsedov vlád na pôde Európskej rady.

Európska komisia ako prvý krok na zlepšenie koordinácie opatrení v oblasti verejného zdravia v celej EÚ v **novembri 2020 predostrela súbor návrhov týkajúcich sa vybudovania európskej zdravotnej únie**⁸. Tieto návrhy predstavujú prepracovanie právneho rámca na zaobchádzanie s cezhraničnými ohrozeniami zdravia a posilnia mandáty Európskeho centra pre prevenciu a kontrolu chorôb (ECDC) a Európskej agentúry pre lieky (EMA), v rámci ktorých môžu reagovať na krízu. Posilnilo by sa nahlasovanie údajov a dohľad. Budú sa pravidelne podávať správy o únijských a vnútroštátnych plánoch pripravenosti, ktoré zároveň budú predmetom pravidelného auditu. Vylepšia sa kapacity ECDC na podporu členských štátov pri ich pripravenosti a reakciách a EMA bude zohrávať významnejšiu úlohu pri monitorovaní a naprávaní nedostatkov.

Ponaučenie:

- *Treba posilniť koordináciu a pracovné metódy medzi každou z **hlavných kontaktných skupín alebo jednotiek inštitúcií**, ktoré treba aktivovať v čase krízy. Balík týkajúci sa európskej zdravotnej únie by sa mal rýchlo prijať – pred koncom roka.*

Šiesta lekcia: Z hľadiska kritického vybavenia a liekov sú potrebné posilnené verejno-súkromné partnerstvá a silnejšie dodávateľské reťazce

Pandémia zdôraznila potrebu zvýšiť odolnosť dodávateľských reťazcov, ktoré sú dôležité pre bezpečnosť mnohých kritických dodávok. V oblasti zdravia prudko stúpol dopyt po kľúčových výrobkoch, ako sú lieky, respiračné prístroje a rúška. Globálne dodávateľské reťazce sa dostali pod obrovský tlak. Súťaž o výrobky jednak viedla k nedostatkom a nerovnostiam a jednak predstavovala veľkú prekážku pri plánovaní účinnej reakcie, keď sa vírus začal rozmáhať. V prvých mesiacoch pandémie preto Európa trpela nedostatkom testov a testovacích materiálov, vyškoleného personálu a v niektorých prípadoch aj laboratórneho vybavenia. Okrem toho celosvetový nábeh na výrobu vakcín mal za následok nedostatok kľúčových výrobných materiálov a zložiek. Odhalilo nám to celý rad prípadov závislosti, ako

⁸

COM/2020/727 final, COM/2020/726 final, COM/2020/725 final, 11. november 2020.

aj zraniteľnosť globálnych výrobných procesov, predovšetkým v oblasti zdravotníckeho tovaru a liekov⁹.

EÚ sa tieto slabé miesta snažila riešiť prostredníctvom série opatrení: od spoločného verejného obstarávania¹⁰ osobných ochranných prostriedkov po vytváranie zásob respiračných prístrojov a rúšok. „Stredisko na koordináciu ponuky a dopytu v oblasti zdravotníckeho vybavenia“ pomohlo zabezpečovať dodávky podľa dopytu jednotlivých štátov a zaviedol sa monitorovací systém, ktorý má pomôcť predvídať nedostatok liekov¹¹. Vytvorila sa osobitná skupina pre priemyselné rozšírenie výroby v snahe vyriešiť problematiku miest v dodávateľských reťazcoch a podporovať priemyselné partnerstvá. Dočasný mechanizmus udeľovania vývozných povolení zabezpečil transparentnosť obchodných tokov vakcín, udržal dodávateľské reťazce otvorené a pomohol Európe zostať svetovým lídrom vo vývoze vakcín.

Takéto *ad hoc* opatrenia Európanom zaistili širší prístup k základným dodávkam a EÚ umožnili čo najviac rozvinúť prácu vo veľkom meradle. Takisto však odhalil počiatočné **nesmierne medzery v poznatkoch o výrobných kapacitách a potenciálnom dopyte členských štátov**, ako aj obrovskú mieru, v akej sme závislí od globálnych dodávateľských reťazcov. Názorne nám to ukázalo, že potrebujeme byť schopní monitorovať a formovať trhové priority a kapacity pre základné zdravotnícke potreby v každej fáze, od výskumu a vývoja po výrobu a dodávky.

Na podporu úsilia v tomto smere zohráva nový Úrad EÚ pre pripravenosť a reakcie na núdzové zdravotné situácie (HERA) zásadnú úlohu pri zabezpečovaní lepšej pripravenosti a reakcií EÚ v oblasti zdravotníckych protipatrení súvislosti so závažnými cezhraničnými ohrozeniami zdravia. Zintenzívnilo by sa tak získavanie informácií o trhu a umožnilo predpokladať vývoj na ňom. Takisto by sa posilnila kapacita na rozvoj, výrobu a distribúciu v EÚ (spoločne s úsilím na vnútroštátnej úrovni a snahou súkromného sektora) s podporou pružných nástrojov financovania a verejného obstarávania. Združením existujúcich kapacít v snahe zvýšiť ich v EÚ by sa členským štátom v konečnom dôsledku umožnil prístup k vakcínam a liekom skôr a vo väčšej miere. Práca úradu HERA by takisto mala silný medzinárodný rozmer, pretože by rozvinula spoluprácu s partnermi a regiónmi.

Stredobodom tejto koncepcie a poučením z reakcií na krízu je potreba kombinovať verejné a súkromné úsilie, aby sa stimuloval prelomový výskum a inovácia v sektore zdravia a liekov, čím sa posilní. Poslúžiť na to môže napríklad dôležitý projekt spoločného európskeho záujmu (IPCEI)¹² zameraný na vývoj nových generácií farmaceutických výrobkov alebo prelomových výrobných technológií. Komisia je pripravená podporovať plány členských štátov a sektoru priemyslu v záujme možného IPCEI v oblasti liekov a v prípade potreby koordinovať činnosti.

Ďalej nám kríza ukázala potrebu zlepšiť naše **poznatky o výrobných kapacitách, ktoré by mohli byť k dispozícii v čase krízy v oblasti verejného zdravia**. Komisia v snahe riešiť túto otázku vypracuje interaktívnu mapovaciu platformu na podporu analýzy dodávateľských reťazcov a prípadných prekážok. V rámci programu EU4Health sa tento rok spustí pilotný

9

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU\(2021\)653626_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/653626/EXPO_STU(2021)653626_EN.pdf).

¹⁰ Spoločné verejné obstarávanie zahŕňalo objednávky rúšok a ochranných kombinéz, prostriedkov na ochranu očí a dýchacích ciest, respiračných prístrojov, laboratórneho vybavenia, liekov používaných v jednotkách intenzívnej starostlivosti atď.

¹¹ https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2020_healthatglance_rep_en.pdf.

¹² Pozri COM 2014/C 188/02, 20. jún 2014.

program. EÚ by tieto informácie mala využiť pri riešení zraniteľných miest dodávateľských reťazcov a závislosti v rôznych sférach, ako aj na zvýšenie výrobnnej kapacity kľúčových zložiek a materiálov na výrobu vakcín a liekov v záujme riešenia zdravotných kríz. Vyhlási sa výzva na vyjadrenie záujmu týkajúca sa **nástroja EÚ FAB** s cieľom zaručiť stálu kapacitu EÚ vyrábať 500 – 700 miliónov dávok vakcín ročne, pričom polovica z nich by mala byť k dispozícii počas prvých šiestich mesiacov prípadnej pandémie.

Ponaučenie:

- *Úrad EÚ pre pripravenosť a reakcie na núdzové zdravotné situácie (HERA) by mal byť pripravený vykonávať svoju činnosť začiatkom roka 2022.*
- *Čo najskôr treba zriadiť **dôležitý projekt spoločného európskeho záujmu**, ktorý by umožnil prelomové inovácie v sektore zdravia a liekov, čím sa daný sektor posilní.*

Siedma lekcia: Na zrýchlenie, rozšírenie a zefektívnenie klinického výskumu potrebujeme celoeurópsku koncepciu

Pandémia pokračuje, a preto je životne dôležité, aby členské štáty urobili všetko, čo je v ich silách, aby urýchlili schvaľovanie klinického skúšania vakcín a liečebných postupov. Rozdrobená a rozdelená koncepcia klinického skúšania v celej Európe od začiatku pandémie brzdí úsilie sledovať a analyzovať varianty. Situáciu zhoršil aj nedostatok kapacít sekvenovania a testovania vo väčšine členských štátov v rôznych fázach pandémie.

Existuje riziko, že najvážnejší problém pre ukončenie pandémie v Európe predstavujú varianty vírusu. Preto je potreba širších a koordinovanejších klinických skúšaní z krátko- až strednodobého hľadiska o to naliehavejšia. Komisia v snahe zvýšiť dané kapacity a podporiť otvorené spoločné využívanie údajov a kohortové štúdie podporila novú celoeurópsku sieť klinického skúšania vakcín a liečebných postupov nazvanú VACCELERATE, na čo využila prostriedky z programu Horizont 2020. Stála rozsiahla flexibilná platforma disponujúca dostatočnými zdrojmi na multicentrické skúšanie by pomohla pri zavádzaní štruktúrovanej koncepcie klinického skúšania v EÚ v krízach v budúcnosti. Táto posilnená podpora a zjednodušenie klinického skúšania by napríklad mohli byť dôležitým nástrojom v boji proti rakovine alebo iným chorobám.

EÚ okrem klinického skúšania musí naďalej vychádzať aj zo svojej mohutnej výskumnej základne. Finančný nástroj pre infekčné choroby v rámci programu Horizont 2020 zohral úlohu pri zabezpečovaní financovania veľmi riskantným, ale zato sľubným projektom spoločností vyvíjajúcich vakcíny proti COVID-19, jeho liečbu a technológie diagnostiky. Z rozpočtu nástroja vo výške 400 miliónov EUR plynuli aj prostriedky na podporu potenciálnych vakcín BioNTech a CureVac. Pre spôsob, akým je nástroj EÚ pre výskum štruktúrovaný, však daná podpora nebola spojená aj s budúcim verejným obstarávaním EÚ alebo členských štátov. V budúcnosti viac prepojená a pružnejšia koncepcia podľa nového HERA pomôže zabezpečiť, aby investície do kritického výskumu boli lepšie prepojené s verejným obstarávaním.

Ponaučenie:

- *Treba vytvoriť rozsiahlu platformu EÚ pre multicentrické klinické skúšanie.*

Ôsma lekcia: Schopnosť zvládať situáciu v pandémie závisí od nepretržitých a intenzívnejších investícií do systémov zdravotníctva

Pandémia odhalila štrukturálne slabiny v systémoch zdravotníctva. Jednotlivé členské štáty síce čelili odlišným problémom, ale vyskytlo sa aj mnoho spoločných výziev: napríklad nedostatočná pohotovostná kapacita, tempo, v akom systémy zdravotníctva dosiahli úplnú funkčnosť, a citeľný vplyv, ktorý to malo na boj proti iným chorobám či poskytovanie iných zdravotných služieb. Skutočnosť, že systémy zdravotníctva dokázali pomôcť toľkým ľuďom, možno pripísať jedine oddanosti, obetavosti a vedeniu obrovského množstva pracovníkov v zdravotníctve v celej EÚ. Hoci je to mocné svedectvo o ich angažovanosti, nemožno poprieť fakt, že musíme zvýšiť odolnosť zdravotníckych systémov v Európe a lepšie integrovať služby zdravotnej starostlivosti a úsilie o prevenciu a pripravenosť vo verejnom zdraví.

Prvým krokom je zabezpečiť zvýšenie investícií do kapacity a účinnosti systémov zdravotníctva vrátane zintenzívnenia investícií do lepších pracovných podmienok a atraktívnosti profesií v oblasti zdravia a poskytovania starostlivosti. Program EU4Health, fondy politiky súdržnosti i Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti poskytujú možnosti kľúčového financovania v záujme zvýšenia investícií do funkcií a kapacít verejného zdravia. Komisia víta skutočnosť, že členské štáty vo svojich plánoch obnovy a odolnosti navrhli širokú škálu reforiem zdravotníctva a investícií so zámerom posilniť odolnosť, kvalitu, dostupnosť a efektívnosť. Zahŕňa to zameranie sa na investície prispievajúce k digitálnej transformácii, investície do infraštruktúry, zručností a prechodu na telemedicínu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Na podporu tohto úsilia môže proces európskeho semestra podporovať aj pravidelné posudzovanie odolnosti vnútroštátnych systémov zdravotníctva a zo zdrojov kohéznych fondov EÚ možno podporovať štrukturálne zmeny a zlepšenia kapacity.

Ponaučenie:

- *Členským štátom treba poskytnúť podporu, aby mohli posilniť celkovú odolnosť systémov zdravotnej starostlivosti ako súčasť ich investícií zameraných na obnovu a odolnosť.*

Deviata lekcia: Pripravenosť na pandémiu a reakcie na ne sú globálnou prioritou Európy

Vývoj pandémie nám ozrejmil, že dlhodobou odpoveďou na vírus je jedine reakcia na celosvetovej úrovni. V čase, keď Európa už dosahuje vytýčené ciele očkovania, a niektoré členské štáty začínajú očkovať aj deti, iné časti sveta nemajú prístup k vakcínam, ktoré potrebujú. Zvyšuje to riziko, že pandémia sa rozšíri ďalej a že vzniknú varianty potenciálne rezistentné voči vakcíne, ktoré sa dostanú do Európy. Je to otázka tak solidarity, ako aj vlastného záujmu. Tieto lekcie možno uplatniť na akúkoľvek globálnu pandémiu. Musíme zmobilizovať politické, finančné i diplomatické nástroje.

EÚ a jej členské štáty od začiatku vyvinuli spoluprácu, čo zahŕňalo aj spoločné úsilie o repatriáciu občanov EÚ, ktorí uviazli v zahraničí. Rovnako koordinovali snahy prostredníctvom koncepcie „Tím Európa“ s cieľom zaujať vedúce postavenie v

medzinárodnej solidarite a zmobilizovať finančné nástroje pružným spôsobom. Táto koncepcia EÚ umožnila postaviť sa do **čela medzinárodného úsilia o potlačenie pandémie**.

EÚ svoju prácu zamerala na zavedenie a podporu nástrojov Akcelarátor ACT a COVAX, pomocou ktorých možno poskytovať vakcíny krajinám s nižšími a strednými príjmami. Tím Európa je naďalej jedným z najvýznamnejších prispievateľov do nástroja COVAX, výška darovaných prostriedkov dosahuje takmer 3 miliardy EUR vrátane 1,3 miliardy z rozpočtu EÚ v podobe financovania. EÚ prisľúbila darovať do konca tohto roka 100 miliónov dávok vakcín. Ponúka aj humanitárnu pomoc a pomáha prinášať zdravotnícke potreby ľuďom v ťažko dostupných oblastiach.

EÚ takisto zohrala zásadnú úlohu pri udržaní otvorených dodávateľských reťazcov a obchodných tokov. Polovica dávok vakcín vyrobených v EÚ pritom bola určená na vývoz. Iné časti sveta sa však rozhodli pre užšiu a uzavretejšiu koncepciu. Viaceré krajiny zablokovali vývoz, čo viedlo k vážnym omeškaniam výroby vakcín na celosvetovej úrovni. EÚ by mala byť pripravená rýchlejšie reagovať na takéto kroky, ale za každých okolností zostať odhodlaná spolupracovať na medzinárodnej úrovni. V tomto duchu sa v Svetovej obchodnej organizácii zasadzuje za multilaterálne opatrenia v snahe zachovať otvorené dodávateľské reťazce a zmierniť prekážky obchodu, ako aj zaujať holistický prístup k problému spravodlivej distribúcie vakcín vrátane duševného vlastníctva. Osobitnú pozornosť musíme venovať krajinám v našom susedstve. Cezhraničné činnosti boli mimoriadne zasiahnuté nerovnomerným prístupom k vakcínam a zdravotníckemu vybaveniu. Partnerov v našom bezprostrednom susedstve by sme mali zahrnúť do úsilia EÚ o zvýšenie pripravenosti a schopnosti reagovať, a to aj v rámci budúceho úradu HERA. Zároveň by sme im naďalej mali poskytovať podporu pri budovaní kapacít, monitorovaní, odbornej príprave a štrukturálnych prispôbeniach infraštruktúr.

Pandémia odhalila aj slabiny medzinárodného systému a globálnej spolupráce. Celosvetový systém bezpečnosti verejného zdravia nebol schopný poskytnúť údaje a usmernenie v dostatočnom čase a s náležitou autoritou, ktoré sú potrebné na to, aby opatrenia na zamedzenie šírenia vírusu boli vo väčšine krajín realistickou stratégiou. Cestovné obmedzenia sa neorientovali podľa žiadneho existujúceho spoločného rámca. To potvrdzuje potrebu **posilniť celosvetovú architektúru bezpečnosti verejného zdravia**. EÚ je v tejto súvislosti v čele úsilia posilniť a zreformovať WHO. Komisia spolu s talianskym predsedníctvom G20 so zámerom určovať smerovanie aktuálnych a budúcich opatrení v prospech celosvetového zdravia zvolala celosvetový samit o zdraví, na ktorom mnohí svetoví lídri podpísali Rímske vyhlásenie.

Ak chceme podporiť toto multilaterálne úsilie, musíme urobiť viac aj na bilaterálnej úrovni s partnermi v susedstve i ďalej – vrátane Afriky, Ázie a Latinskej Ameriky. Nové partnerstvá pripravenosti na pandémiu pomôžu zlepšiť výmenu informácií a najlepších postupov, zabezpečiť spoločné koncepcie pripravenosti a reakcií a zaručiť koordinované postupovanie v kríze. Budú zahŕňať pokračujúcu podporu na posilnenie systémov zdravotníctva, v záujme všeobecne dostupnej zdravotnej starostlivosti, ako aj na zintenzívnenie miestnej výroby zdravotníckych výrobkov, napríklad prostredníctvom iniciatívy Tím Európa zameranej na výrobu a prístup k vakcínam, liekom a zdravotníckym technológiám v Afrike.

V neposlednom rade existuje aj potreba zohľadniť geopolitickú konkurenciu počas pandémie. Reakcie na pandémiu sa v mnohých prípadoch interpretovali alebo vykresľovali ako súťaž medzi rivalmi alebo systémami. Niektorí medzinárodní aktéri vydávali odhodlanú schopnosť reagovať za dôkaz svojej sily a dôveryhodnosti, pričom zároveň dezinformácia slúžila na

diskreditovanie a destabilizáciu regiónov. Táto situácia nám znázornila potrebu jednotnejšie komunikovať o reakciách EÚ na celosvetovej úrovni.

Ponaučenie:

- Ako „Tím Európa“ musíme naďalej stáť v čele **globálnej reakcie na pandémiu** – prostredníctvom COVAX, poskytovania vakcín a otvoreného prístupu k vývozu.
- Treba posilniť celosvetovú architektúru bezpečnosti verejného zdravia, predovšetkým z pozície hybnej sily **posilnenia WHO**.
- Treba rozvinúť **partnerstvá pripravenosti na pandémiu** s kľúčovými partnermi.

Desiata lekcia: Treba vyvinúť koordinovanejšiu a premyslenejšiu koncepciu boja proti nepodloženým tvrdeniam a dezinformácii

Od začiatku pandémie nepodložené tvrdenia a dezinformácia len komplikovali už aj tak náročnú situáciu v komunikácii. Šíria sa nebezpečné informácie, ktoré podnecujú váhavosť v očkovaní, a konšpiračné teórie prispievajú k všeobecnému strachu a polarizácii spoločnosti. Táto situácia odráža neutíchajúce spochybňovanie vedy a odborníkov a nedôveru voči nim.

Tempo, akým sa nepodložené tvrdenia a dezinformácia šírili na začiatku pandémie, nám znázorňuje potrebu pohotovostnej kapacity schopnej aktivovať presne zacielené opatrenia na boj proti týmto rizikám. Zapojiť sa musia všetci aktéri vrátane platforiem, inzerentov a médií. Zároveň si musíme v plnej miere byť vedomí potreby chrániť základné práva, ako je sloboda prejavu. Tieto snahy by malo doplniť posilnenie a koordinácia krízovej komunikácie v Európe.

Pandémia nám takisto znázornila hrozbu, ktorá pochádza zo zahraničných kampaní manipulácie informácií a zasahovania, ktorých cieľom je naštříbiť dôveru v politické postupy a inštitúcie¹³. Cieľom týchto kampaní boli aj krajiny v našom susedstve

Komisia v júni 2020 predstavila súbor okamžitých opatrení na riešenie tejto situácie, aby kroky EÚ boli účinnejšie a platformy boli povinné prevziať väčšiu zodpovednosť¹⁴. Dlhodobejšia koncepcia riešenia dezinformácie na internete a manipulácie informácií potom tvorila súčasť predloženého akčného plánu pre európsku demokraciu, ako aj aktu o digitálnych službách¹⁵. Toto úsilie treba podporiť kapacitami na strategickú komunikáciu s cieľom riešiť šírenie nepodložených tvrdení a dezinformačné kampane na miestnej, národnej i európskej úrovni, ako aj v našom susedstve. Príslušné opatrenia musia úplne vykonať a sfunkčniť relevantní aktéri – tak verejní, ako aj súkromní. Úplná koordinácia medzi inštitúciami EÚ môže pomôcť využiť potenciál EÚ účinnejšie šíriť opatrenia proti dezinformácii.

Ponaučenie:

- Treba ďalej rozvinúť nástroje na **lepšiu koordináciu snáh pri odhaľovaní dezinformačných kampaní a reagovaní na ne na úrovni EÚ**.

¹³ <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-short-assessment-of-narratives-and-disinformation-around-the-covid-19-pandemic-update-december-2020-april-2021/?highlight=special>

¹⁴ COM(2020) 790 final, 3. december 2020.

¹⁵ Tieto aspekty sa ešte viac zdôraznili aj v aktuálnych usmerneniach k posilneniu Kódexu postupov proti šíreniu dezinformácií (*Guidance for strengthening the Code of Practice on Disinformation*) COM(2021) 262, 26. máj 2021.

4. ZÁVER

EÚ naďalej vo všetkej vážnosti reaguje na problémy, ktoré spôsobila pandémia COVID-19. Robí tak bezprecedentným spôsobom – z hľadiska tempa, rozsahu, ambície i solidarity, a to v rámci EÚ i s našimi medzinárodnými partnermi. Pri riešení, ktoré fungovali najlepšie, sa ukázala sila spolupráce, či pri vakcínach, investíciách do obnovy alebo ochrane nášho jednotného trhu. Naopak, nedostatok koordinácie a jednostranné opatrenia fungovali menej účinne, často v dôsledku *ad hoc* štruktúr a nutnosti riešenia skoncipovať.

Krízy často boli motorom posilnenia Európskej únie v oblastiach, kde to bolo najviac potrebné. Konferencia o budúcnosti Európy bude príležitosťou vypočuť občanov a prediskutovať s nimi spôsoby, ako pokračovať v budúcnosti. Nemôžeme síce predpovedať každý detail každej krízy, v ktorej sa ocitneme, môžeme ale zaviesť rámce, vďaka ktorým naše reakcie budú účinnejšie a naše štruktúry odolnejšie. Tento dokument predstavuje reakciu na žiadosť Európskej rady o správu o získaných poznatkoch a je ďalším krokom v našom úsilí zabezpečiť nielen nápravu škôd krízy, ale aj pripraviť sa na lepšiu budúcnosť.